

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

1618

Vragen van het lid **Van Nispen** (SP) aan de Ministers voor Rechtsbescherming en van Justitie en Veiligheid over *de documentaire «Jehovah – Van God Los» over seksueel misbruik in de gemeenschap van Jehovah's Getuigen, harde uitsluiting uit de gemeenschap en zelfs suicides* (ingezonden 14 maart 2024).

Antwoord van Minister **Weerwind** (Rechtsbescherming) (ontvangen 26 april 2024). Zie ook Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2023–2024, nr. 1425.

Vraag 1

Bent u bekend met de documentaireserie «Jehova – Van God Los» waarin ex-Jehovah's getuigen spreken over manipulatie, misbruik en uitsluiting bij de Christelijke gemeente van Jehovah's getuigen en de diepe trauma's die ze daardoor hebben opgelopen?¹

Antwoord 1

Ja, ik ben bekend met de documentaireserie «Jehovah – Van God Los».

Vraag 2

Wat vindt u van de verhalen van de ex-Jehovah's getuigen over hun ervaringen met seksueel misbruik binnen de gemeenschap en hoe die meldingen intern zijn afgehandeld?

Antwoord 2

De verhalen van de ex-Jehovah's Getuigen die in de documentaire aan het woord komen over seksueel misbruik zijn erg aangrijpend. Het getuigt van moed dat deze mensen zich kwetsbaar durven op te stellen voor de camera en hun persoonlijke ervaringen delen. Seksueel misbruik vormt een zeer ernstige inbreuk op de lichamelijke en geestelijke integriteit van het slachtoffer en kan daarmee een enorme impact hebben. Het risico op impact is nog groter als de dader ongestoord zijn gedrag kan voortzetten en het slachtoffer geen steun krijgt. De verhalen van de slachtoffers die naar voren zijn getreden in de documentaire laten zien dat zij zich onvoldoende erkend en ondersteund voelen door de manier waarop de gemeenschap is omgegaan met meldingen over seksueel misbruik.

¹ Videoland, «Jehovah: Van Gos Los», Jehovah: Van God Los op Videoland

Vraag 3

Erkent u dat er sprake is van «mandated shunning» binnen de gemeenschap van Jehova's getuigen in Nederland waarbij alle contacten met een ex-Jehova ongeacht familiebanden moeten worden verbroken, een vorm van sociaal doodverklaren? Hoe kijkt u naar de vele mentale problemen, depressies en zelfs de gevallen van suicidaliteit, die deze praktijk van shunning teweeg brengt?

Antwoord 3

Ik heb op 14 december 2023 uw Kamer het rapport «Een verkennend onderzoek naar uitsluiting van ex-leden door religieuze gemeenschappen» van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC) aangeboden samen met mijn beleidsreactie.² De resultaten van dit onderzoek bieden geen inzicht in de vraag of het fenomeen uitsluiting daadwerkelijk is geformaliseerd binnen religieuze gemeenschappen en of wordt opgeroepen tot «mijden» (ook wel aangeduid als «shunning»). Wel blijkt net als in de documentaire dat het een enorme impact kan hebben op individuen als zij buiten hun religieuze gemeenschap komen te staan. Het is schrijnend om te zien dat dit verdergaat dan alleen het verlies van een geloofsgemeenschap; het raakt aan fundamentele aspecten van hun identiteit, sociale netwerken en emotionele welzijn. Dit geeft mij aanleiding om gericht in te zetten op hulp en ondersteuning aan deze doelgroep, zoals verder toegelicht in mijn antwoord op vraag 12.

Vraag 4, 5, 6 en 9

Ziet u dat vanwege het sterk gesloten karakter van de Jehovah's getuigen veel misstanden onder de pet worden gehouden waardoor slachtoffers van misstanden nauwelijks gehoord en gezien worden?

Wat vindt u van het interne rechtssysteem dat binnen de gemeenschap van Jehovah's getuigen bestaat, waarin slachtoffers bij drie «wijzen» (Ouderlingen) zaken zoals misbruik moeten aankaarten?

Wat vindt u ervan dat de organisatie naar buiten toe wel uitdraagt dat iedereen zich moet houden aan de wetten van het land, maar intern «wereldse instanties» als politie en justitie wegzet als werktuigen van Satan en hoe beziet u getuigenissen van slachtoffers, die opgedragen werden geen aangifte te doen bij «wereldse instanties»?

Bent u het met mij eens dat als het gaat om de gemeenschap van Jehovah's getuigen, zolang zij zich bevinden in Nederland, zij niet boven de wet staan en individuen voor misdrijven moeten worden berecht?

Antwoord 4, 5, 6 en 9

Ongeacht de interne procedures van een religieuze gemeenschap, moeten slachtoffers in alle gevallen de mogelijkheid hebben om binnen het Nederlandse rechtssysteem aangifte te doen van misdrijven zodat opsporing en vervolging kan plaatsvinden en zij passende hulp en ondersteuning krijgen. Van elk bestuur van een organisatie, zo ook de Christelijke gemeente van Jehovah's Getuigen, verwacht ik dat zij alles in het werk stelt om seksueel misbruik tegen te gaan en slachtoffers te ondersteunen. Dit geldt in het bijzonder waar het kinderen betreft.

Het interne rechtssysteem binnen de gemeenschap van Jehovah's Getuigen is geen vervanging van het strafrechtelijke of burgerlijke rechtssysteem en ouderlingen zijn ook geen vervanging van professionele hulpverleners. In het eerder uitgevoerde onderzoek naar «Seksueel misbruik en aangiftebereidheid binnen de gemeenschap van Jehovah's Getuigen» en de beleidsreactie daarop³, komt naar voren dat problemen in de afhandeling van meldingen van seksueel misbruik volgens de respondenten verband hebben met de gesloten cultuur van de gemeenschap van Jehovah's Getuigen. Daarnaast blijkt dat er redenen zijn om aan te nemen dat het doen van aangifte wordt bemoeilijkt door het gesloten karakter van de gemeenschap van Jehovah's Getuigen en het risico dat het naar buiten treden met zich meebrengt voor het slachtoffer. Uit zowel de documentaire als het onderzoek komt naar voren dat ouderlingen van de gemeenschap sterk gericht zijn op het bijhouden

² Kamerstukken II 2023–2024, 36 410 VI, nr. 25

³ Kamerstukken II 2019–2020, 34 843, nr. 39

van de gemeenschap door pleger en slachtoffer weer met elkaar te laten verzoenen. Het gevolg hiervan is dat slachtoffers hernieuwd slachtofferschap ervaren. Slachtoffers voelen zich onvoldoende gehoord, gestigmatiseerd en geïsoleerd.

Vraag 7

Vindt u het ook niet wrang dat veel getuigenissen over seksueel misbruik intern zijn genotuleerd en bewaard, maar dat slachtoffers die dossiers, die dus over hun eigen persoonlijke leven gaat, niet volledig te zien krijgen?

Antwoord 7

Om de rechten en het welzijn van individuen te beschermen, is het waarborgen van privacywetgeving van groot belang, vooral bij gevoelige inhoud zoals deze. Ook kerkgenootschappen⁴, zoals de Christelijke gemeente van Jehovah's Getuigen, vallen onder de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Dit houdt in dat zij zich dienen te houden aan de geldende privacyregels. Volgens de AVG hebben leden van een kerkgenootschap onder meer recht op inzage in hun persoonsgegevens; iedereen van 16 jaar of ouder kan op grond van artikel 15 van de AVG een verzoek doen om inzage te krijgen in de persoonsgegevens die over hem zijn verwerkt. Persoonsgegevens die betrekking hebben op anderen kunnen niet ingezien worden. Ditzelfde geldt voor andere rechten zoals het recht op rectificatie van persoonsgegevens, of het wissen van de gegevens. Als de verwerking heeft plaatsgevonden op grond van toestemming, dan mag de betrokkene van 16 jaar en ouder deze ten alle tijden intrekken. Als een betrokkene het op basis van de inzage in de persoonsgegevens niet eens is met hoe een organisatie met diens (eigen) persoonsgegevens omgaat en men er niet samen met de organisatie uitkomt, kan een klacht ingediend worden bij de Autoriteit Persoonsgegevens (AP). Hiervoor is schriftelijk bewijs nodig dat de klacht eerder bij de organisatie zelf is ingediend. Over een beslissing van de gemeenschap kan, indien de betrokkene het hiermee niet eens is, ook een verzoekschrift worden ingediend bij de rechtbank.

Vraag 8

Vindt u het eveneens ook onbestaanbaar dat deze documenten op basis van een zeer ruime inbeslagname en vervolgens door de interpretatie van het verschoningsrecht niet gebruikt konden worden door Justitie om daders op te sporen en te berechten? Wat zijn nu nog de mogelijkheden om selectiever documenten in beslag te nemen (door het Openbaar Ministerie) waardoor een beroep op het verschoningsrecht niet zal slagen?

Antwoord 8

Het verschoningsrecht is een fundamenteel rechtsbeginsel waarmee wordt geborgd dat iedereen vrije toegang heeft tot een verschoningsgerechtigde en daarmee in vrijheid kan communiceren. In de strafzaak waar in de vraag op wordt gedoeld, zijn stukken in beslag genomen bij ouderlingen van de Jehovah's Getuigen. De ouderlingen stelden dat hiermee hun verschoningsrecht werd geschonden en zijn hierover een procedure gestart. De Hoge Raad heeft in 2021 geoordeeld dat ouderlingen van de Jehovah's Getuigen in uitzonderlijke gevallen zo intensief betrokken kunnen zijn bij de geestelijke zorg aan een gemeentelid dat ze aanspraak kunnen maken op het verschoningsrecht. De beoordeling van omvang en de reikwijdte van de aanspraak op dit verschoningsrecht die de ouderlingen in deze specifieke zaak zeggen te hebben, is onderdeel van de thans lopende strafzaak.⁵ Aangezien die zaak nog onder de rechter is, kan ik hier als Minister niet verder op ingaan.

Vraag 10

Bent u bereid om te kijken naar een recente uitspraak in hoger beroep uit Noorwegen waarin de beschermde status als religieuze instelling wordt afgepakt vanwege de praktijk van shunning? In hoeverre kan dit ook in

⁴ De rechtsvorm kerkgenootschap is een juridisch begrip: gemeenschappen die vanuit een religieus perspectief niet als kerk zijn te beschouwen, kunnen in het Nederlandse recht als een kerkgenootschap worden aangemerkt.

⁵ <https://www.om.nl/actueel/nieuws/2023/08/29/om-stelt-hoger-beroep-in-tegen-niet-ontvankelijkheid-in-zedenzaak>

Nederland plaatsvinden, bijvoorbeeld waar het gaat om de ANBI-status (algemeen nut beogende instelling)? Wat is er mogelijk op dit gebied?

Antwoord 10

Zoals uit het WODC-onderzoek naar uitsluiting blijkt, heeft Noorwegen een ander systeem dan Nederland. In tegenstelling tot Nederland krijgt elke (erkende) religie staatssteun in Noorwegen. De Noorse regering heeft de wettelijke registratie van Jehovah's Getuigen als religie ingetrokken waardoor de gemeenschap niet langer financiële steun van de staat ontvangt. Om in Nederland als ANBI te worden beschouwd, moet een organisatie (onder andere) uitsluitend of bijna uitsluitend (ten minste 90%) het algemeen nut nastreven. De term «algemeen nut» is neutraal gedefinieerd in de wet en wordt, zoals ook uit de jurisprudentie blijkt, neutraal getoetst. Dit is een belangrijk kenmerk van de ANBI-regelgeving, maar het kan soms ongemakkelijk voelen wanneer het gedrag van een organisatie met ANBI-status in strijd lijkt te zijn met gangbare maatschappelijke waarden en opvattingen. Dit komt echter voort uit het neutrale karakter van de ANBI-regelgeving. Het kabinet vindt het belangrijk dat burgers die zich willen inzetten voor maatschappelijke doelen voldoende keuze hebben en ook kunnen bepalen welke activiteiten van organisaties met ANBI-status zij wenselijk vinden. Tegelijkertijd vindt het kabinet het belangrijk om zich uit te spreken over wat het kabinet als wenselijk maatschappelijk gedrag ziet en dit uit te dragen. Daarom wordt op verschillende manieren gewerkt aan het tegengaan van ongewenst gedrag door maatschappelijke organisaties, ook die met een ANBI-status. De grens van de vrijheid van een organisatie met ANBI-status om hun doelen na te streven, ligt bij overtreding van de wet (of daar waar toepassing van de integriteitstoets binnen de ANBI-regeling in beeld komt) of wanneer een instelling door de rechter verboden wordt. Verdenkingen, niet-vervolgbare activiteiten of handelingen die simpelweg niet aansluiten bij eenieders overtuiging van wat behoort tot het «algemeen nut» zijn geen redenen om een instelling de ANBI-status te ontnemen.

Vraag 11

Bent u bereid om een vervolgonderzoek te laten uitvoeren na het eerdere onderzoek over het fenomeen uitsluiting, waarbij dan niet alleen wordt gekeken naar wat de gemeenschap hier zelf over zegt, maar juist naar wat er in de praktijk echt gebeurt, dus naar het verschil tussen de realiteit voor mensen binnen de gemeenschap en de boodschap hierover naar buiten toe?

Antwoord 11

Het WODC-onderzoek naar uitsluiting heeft voldoende inzichtelijk gemaakt wat de werkelijke impact van uitsluiting is op uitgesloten van de Christelijke gemeente van Jehovah's Getuigen en andere religieuze gemeenschappen, en welke hulpbehoeften hieruit ontstaan. Vervolgonderzoek op dit punt acht ik daarom niet nodig. Wel ben ik voornemens onderzoek te starten naar «passende terminologie en voorwaarden voor goede hulpverlening aan uittrekkers van dwingende groepsstructuren». Het vermijden van onjuiste of stigmatiserende terminologie en het streven naar hulp die aansluit bij de leefwereld en behoeften van uittrekkers van dwingende groepsstructuren, waaronder ook personen die uitgesloten zijn, draagt bij aan effectievere hulpverlening aan deze doelgroep. De uitkomsten van onderzoek kunnen dan ook worden ingezet voor het online advies-, hulp- en kennisplatform wat op dit moment wordt ingericht. Zie daarvoor ook het antwoord op vraag 12.

Vraag 12

Wat bent u van plan om te ondernemen naar aanleiding van deze schokkende documentaire, ter bescherming van ex-Jehovah's getuigen en mensen die nu nog in de gemeenschap zitten?

Antwoord 12

Mede op basis van relevante uitkomsten over hulpbehoeften in het WODC-onderzoek naar uitsluiting ben ik reeds tot een overeenkomst gekomen met stichting Fier om een online advies-, hulp- en kennisplatform inzake dwin-

gende groeps culturen in te richten.⁶ Zo komt er één herkenbaar punt voor hulp en doorverwijzing voor slachtoffers van misstanden binnen dwingende groeps culturen en personen die overwegen uit een gemeenschap te treden of al zijn uitgetreden. Hier kunnen ook (ex-)leden van de Christelijke gemeente van Jehovah's Getuigen terecht. Hiermee wordt invulling gegeven aan de motie van het lid Van Nispen⁷ voor zover het gaat om wat er concreet gedaan kan worden voor slachtoffers van deze misstanden van misbruik en uitsluiting.

Om inzichtelijk te krijgen of binnen religieuze gemeenschappen, waaronder de Christelijke gemeente van Jehovah's Getuigen, in de afgelopen jaren protocollen, voorlichting en regels zijn opgesteld of aangescherpt met als doel om seksueel (kinder)misbruik te voorkomen, heb ik het WODC ook gevraagd onderzoek te doen naar de omgang met seksueel misbruik en aangiftebereidheid binnen religieuze gemeenschappen. Het onderzoek, dat in 2023 gestart is, beoogt een beeld te geven van de visie op en omgang met seksueel misbruik binnen een religieuze context en in kaart te brengen welke factoren hiermee samenhangen. Naar verwachting loopt het onderzoek tot eind dit jaar en wordt het rapport in het voorjaar van 2025 opgeleverd. De inzichten uit dit onderzoek kunnen helpen om geloofsculturen beter te duiden en op basis daarvan te werken aan een goede aanpak.

Vraag 13

Bent u bereid om onderzoek te doen naar de mogelijkheden waarop er wel sprake kan zijn van onderzoek naar en vervolging van strafbare feiten binnen de gemeenschap van Jehovah's getuigen?

Antwoord 13

Eerder heeft uw Kamer bij motie van het lid Helder (PVV) op 25 januari 2023 verzocht de invoering van een wetsartikel te onderzoeken waarin het weggijken en niet ingrijpen door omstanders binnen instituties in geval van seksueel misbruik en/of geweld strafbaar wordt gesteld.⁸ Achtergrond van de motie wordt gevormd door de rapporten die zijn verschenen waaruit seksueel misbruik en/of geweld is gebleken binnen onder andere de kerk. In haar beleidsreactie van 6 maart 2023 heeft de Minister van Justitie en Veiligheid benoemd dat er in het strafrecht reeds verschillende mogelijkheden bestaan om omstanders die weggijken bij seksueel misbruik strafrechtelijk aan te pakken, bijvoorbeeld bij verkrachting. Dit wordt nog verruimd met de Wet seksuele misdrijven, die per 1 juli 2024 in werking treedt. Daarnaast kan het in een hulpeloze toestand brengen of laten van een persoon strafbaar worden gesteld, wanneer de pleger tot verzorging van het kind verplicht is. Hieronder kunnen verkrachting en aanranding vallen. Hierbij moet sprake zijn geweest van een concreet gevaar voor het hulpbehoevende kind. Uit eerder onderzoek is gebleken dat uitbreiding van de bestaande strafbaarstellingen, zoals verruiming van de bestaande strafvorderlijke aangifteplicht en bijbehorende strafbaarstelling, niet wenselijk blijkt te zijn.⁹ Dit zou indruisen tegen de autonomie van slachtoffers om zelf naar buiten te treden met hun verhaal en het handelingsperspectief van hulpverleners, wanneer zij altijd aangifte moeten doen, ook wanneer andere hulpverlening passender is. Naar aanleiding van het commissiedebat Seksueel geweld en kindermisbruik van 6 maart 2024 is de Minister van Justitie en Veiligheid voornemens nogmaals na te gaan of de huidige strafbaarstellingen voldoende zijn. Hierover wordt uw Kamer geïnformeerd in de Voortgangsbrief Seksueel geweld en kindermisbruik, die zomer 2024 aan uw Kamer wordt gezonden.

Vraag 14

Bent u bereid opnieuw te bezien of deze vormen van keiharde uitsluiting, verstoting of zelfs sociaal doodverklaren niet als een vorm van mishandeling kan worden gezien? Zo niet, bent u dan bereid dit toe te voegen in het Wetboek van Strafrecht als een vorm van psychische mishandeling?

⁶ Kamerstukken II 2023–2024, 33 552, nr. 116

⁷ Kamerstukken II 2023–2024, 34 843, nr. 100

⁸ Kamerstukken II 2022–2023, 31 015, nr. 268

⁹ R. Kool e.a., *Verruiming van de aangifteplicht voor ernstige seksuele misdrijven?*, WODC 2019, p. 301. Zie ook Kamerstukken 2019/20, 29 279, nr. 553.

Antwoord 14

Zoals ik eerder heb toegelicht in mijn beleidsreactie op het onderzoek naar uitsluiting, kan uitsluiting in principe in elke sociale situatie plaatsvinden, waardoor afbakening ervan vrijwel onmogelijk is. Het maken van een juridisch bruikbare definitie is gelet hierop niet reëel. Daarnaast zijn in het rechtsvergelijkend onderzoek geen aanwijzingen gevonden dat sprake is van een leemte in de strafwetgeving. In Nederland geldt dat bepaalde schadelijke praktijken die gepaard kunnen gaan met een uitsluitingshandeling al strafbaar zijn of via het civiele recht kunnen worden aangepakt. Discriminatie, dwang en opruiing zijn voorbeelden van strafrechtelijke gedragingen die in de context van uitsluiting kunnen optreden. Bovendien mag de staat een religieuze gemeenschap niet verplichten om nieuwe leden toe te laten of leden niet uit te sluiten. Religieuze gemeenschappen zijn autonoom in het bepalen van de interne organisatie en rechtsstructuur en mogen die overeenkomstig hun religieuze opvattingen invullen. Strafrechtelijke maatregelen om specifiek uitsluiting binnen religieuze gemeenschappen te voorkomen, liggen dan ook niet voor de hand.¹⁰

¹⁰ Kamerstukken II 2023–2024, 36 410 VI, nr. 25